

Finska båtägare kan

Foto: Johnér Bildbyrå AB

Svenska och finska fritidsbåtsägare besöker varandras skärgårdar och hamnar. Kusterna är lika på många sätt, men hanteringen av toalettavfall skiljer sig åt. Enligt en studie känner finska båtägare ett större ansvar att skydda havet. De tömmer sina toatankar i tömningsstationer även när de är i Sverige, där regler för avfallet saknas.

Myndigheternas metod att genom information uppmana svenska båtägare att tömma sina toalettankar i hamnar har inte fått något större genomslag. Orsakerna till att svenskar istället tömmer sin toalett i sjön är flera. Det behövs bra och tillgängliga alternativ, exempelvis flera tömningsstationer som kan ta hand om avfallet. Ett annat hinder för en beteendeförändring hos båtägare kan vara att det känns lönlöst att anstränga sig om alla andra fortsätter på samma sätt som förut.

I Sverige föreslås nu ett förbud mot att tömma toalettavfall i sjön. Samtidigt ska antalet tömningsstationer bli många fler. Men lagförslaget har mött motstånd och skepsis, bland annat med argumenten att det inte är realistiskt ekonomiskt och att båtfarare skulle tvingas till orimliga anpassningar. I Finland finns sedan 2005 en lag som förbjuder båtägare att släppa ut toalettavfall i sjön, och enligt studier följs reglerna av de allra flesta.

En studie i miljöpsykologi

Även när en person kan välja sitt beteende finns ofta en förväntan på hur man ska bete sig i just den situationen. Psykologer kallar dessa förväntningar för normer.

De personliga normerna kan beskrivas som en del av det egna samvetet, medan de gemensamma reglerna i samhället utgör sociala normer. När en person inte begränsas av tvingande lagar är den personliga normen betydelsefull för hur han eller hon agerar. Människor anpassar sig ofta till det som andra gör.

Så vad tycker de finska båtägarna egentligen om lagen? Hur betar de sig när de besöker Sverige och själva kan välja hur de ska göra? Under sommaren 2009 jämfördes ett antal finska och svenska fritidsbåtägare när de befann sig i gästhamnar i Stockholms skärgård. Var och en ombads att svara på en enkät om miljön i Östersjön. Det fanns klara skillnader mellan de svenska och finska båtägarna i studien. De finska båtägarna tömde i större utsträckning sitt avfall i tömningsstationer. Den personliga normen för att bete sig mer miljövänligt skiljde sig också mellan de två grupperna. Genom att båtägaren fick hålla med om eller ta avstånd från nio olika uttalanden, kunde detta mätas. De fick till exempel ta ställning till uttalandet; "Jag känner mig inte alls skyldig om jag släpper ut toalettavfall". Dessutom hade de finska båtägarna generellt en mer positiv attityd till en förbuds lag än den svenska gruppen.

Flera åtgärder samverkar

I Sverige finns inte lika bra praktiska förutsättningar som i Finland för att tömma toalettavfall. Men alla båtfarare som nyttjar Sveriges skärgård har ju samma förutsättningar, oavsett vilket land de kommer ifrån. Trots det har den finska gruppen av båtägare i studien ett mer önskvärt miljömässigt beteende än den svenska gruppen.

Det är alltså möjligt att bete sig bättre även på svenska vatten. Beteendet är troligen relaterat till om båtägaren har en stark personlig norm att inte smutsa ner havet med toalettavfall.

De starkare personliga normerna hos den finska gruppen båtägare är sannolikt ett resultat av det finska samhällets gemensamma norm. I Finland finns många åtgärder som samverkar. Det finns en lag, men också ett väl utbyggt nät av tömningsstationer. Den som inte följer lagen kan straffas, och båtklubbar stödjer båtägare genom att organisera årliga besiktningar av toalettankar och båtar. Om en båt har gått igenom besiktningen kan det i sin tur leda till förmånliga försäkringsalternativ. Många åtgärder som leder åt samma håll ger resultat. Samhällets gemensamma norm påverkar individerna att anpassa sin personliga norm, och dessa normer tar de med sig även när de är i ett annat land.

Lagen ger trygghet

Lagen verkar ha bidragit till att de flesta av de finska båtägarna i studien har tagit sig förbi de hinder som svenska skeptiker lyfter fram. De har till exempel anpassat sina båtar så att de kan använda tömningsstationerna på ett enkelt sätt. Men lagen ger också båtägarna säkerhet i och med att de vet att alla måste medverka. Då spelar ansträngningen en större roll. Bland de tolv svenska båtägare i studien som hade möjlighet att ansluta till en tömningsstation, hade ett flertal aldrig besökt någon sådan alls. De svenska båtägarnas agerande tyder på att det finns andra hinder än de rent praktiska som styr deras beteende. För att få fler svenskar att börja använda stationerna behövs både information om hur det fungerar och om vikten av att skydda havet genom att inte släppa ut avfall. En lag i kombination med stödjande åtgärder fungerar för båtägare i Finland. Kan vi svenskar vara så olika våra finska grannar?

VAD HÄNDER HÄRNÄST?

Genom förbud mot utsläpp av toalettavfall från fritidsbåtar bedöms direktutsläppen av fosforföreningarna kunna minska med ca 4 ton årligen, och kväve med 32 ton.

Transportstyrelsen har utrett hur ett förbud kan genomföras, och de föreslår en lag i kombination med flera åtgärder. Bland annat bör det finnas stöd för utbyggnad så det blir fler än nuvarande 105 svenska sugtömningsstationer. Rapporten har remitterats till 77 instanser varav en majoritet tillstyrker förslaget. Endast två instanser avstyrker.

Regeringen har nu gett Transportstyrelsen i uppdrag att arbeta vidare på förslaget, bland annat med konsekvensbeskrivningar, definition av vilka hamnar som ska behöva införa tömningsstation samt dispensmöjligheter.

STUDIEN I SIFFROR

31 svenska och 31 finska båtägare deltog i studien. Medelstorleken på båtarna var 10 meter.

I studien hade 28 svenska båtar och alla finska, installerat en toatank.

Av dessa kunde 12 av de svenska och 28 av de finska ansluta till en tömningsstation.

På en skala från 1 till 6, där 6 betyder att man har ett miljövänligt beteende när det gäller toalettavfall, uppgick medelvärdet för de finska båtägarna till 4,08 och för de svenska till 1,97.

Ett medelvärde på den personliga normen att bete sig miljövänligt mättes för de finska båtägarna till 4,16 och till 3,65 för de svenska. Skalan var från 1 till 5, där 5 var högst.

Attityden till en lag som förbjuder båtar att tömma toalettavfall i havet var mer positiv bland de finska båtägarna. På en skala från 1 till 5, där 5 är mest positiv, uppgick medelvärdet till 3,29. Motsvarande siffra för svenskarna var 2,23.

Foto: Eva-Lotta Sundblad

Sugtömningspumpar finns redan i över hundra svenska hamnar, och Transportstyrelsen föreslår att ännu fler ska byggas.

TEXT Eva-Lotta Sundström, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet

TEL 076-618 65 62

E-POST eva-lotta.sundblad@psy.gu.se